

ΕΝΩΣΕΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΩΝ
& ΨΥΧΟΛΟΓΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
&
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΟΜΟΣ Β΄
1965 - 1966

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Ε.Υ.Δ. Π.Ε.Κ. Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β' ΤΟΜΟΥ

Ἰανουάριος 1965-Δεκέμβριος 1966

Τεύχη 11 - 20

*Ἐπιστημονικὸν ὄργανον τοῦ Συλλόγου Παιδαγωγῶν - Ψυχολόγων
Πτυχιούχων Πανεπιστημίων Ἐξωτερικοῦ*

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

I. ΔΡΟΡΑ (Ληρομνημένες σελίδες)

Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἡ θέση τοῦ ἔθνους μας στὴν ὀρθογραφία τῆς γλώσσας του.	
Οἱ ἀγιάτρευτες δυσκολίες τοῦ σημερινοῦ τονισμοῦ	Σελ. 249
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	
» » Πρὶν καὶ ἡ διγλωσσία γεννᾷ πολλαπλές καὶ βαθιές βλάβες στὸ ἔθνος μας.	» 293
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	
Ἵπόμνημα Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Μάιος 1912	» 325
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	
Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο: Ἡ γλώσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας. Τεύχος 14	» 1
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	

II. ΜΕΛΕΤΕΣ

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ · ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ · ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Ἐλευθερίου Ἀθανασίου: Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ παιδικοῦ συναισθήματος.	» 592
Δεωνίδα Βελιαρούτη: Ἡ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος.	» 523,590
Ἀριστείδου Βουγιούκα: Τὰ Δημοτικά μας τραγούδια	» 507
Θεοφράστου Γέρου: Θεωρία τῆς Γλώσσας	» 483
Σπύρου Κεχρή: Τὸ φιλοσοφικὸ ζήτημα ἀντίρροπο τῆς πνευματικῆς κρίσης τῆς ἐποχῆς μας	» 497
Ἀντωνίου Κρέτση: Ἐποπτεία καὶ ἔγνοια	» 26
Γ. Κυριαζοπούλου: Δύναται νὰ αὐξηθῆ ἡ εὐφυΐα	» 611
Κων. Λυκομήτρου: Ἡ ἐκπαίδευση καὶ ἡ ἐποχὴ μας	» 346
Leon Jeunehomme : Ἡ πρόδος τῆς Ψυχολογίας καὶ τὸ ἔργον τοῦ J. Piaget (Μεταφρ. Α. Κρέτση)	» 304,366
John Macmurray: Ἀνθρωπιστικὴ Ἀγωγή (Μετ. Ε. Κασιόλα)	» 267
Γ. Μαραγκουδάκη: Ἡ θεωρία τοῦ Skinner γιὰ τὴ μάθηση	» 514
Δημ. Παλυβοῦ: Οἱ ἀριστερόχειρες	» 25
Γ. Παπακωστούλα: Τὰ συνειδησιακὰ βιώματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων	» 296,328
Ἀθανασίου Πόπορη: Τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται τὸ σύγχρονο παιδί	» 451,503
Γρ. Τριανταφύλλου: Μηχανισμοὶ ἄμυνας ἢ προσαρμογῆς	» 277
Γεωργίου Τσαμπῆ: Τὰ Παιδαγωγικὰ Κολλέγια τῆς Σκωτίας. Προτάσεις γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τῶν Παιδαγωγικῶν μας Ἀκαδημιῶν	» 547,625
Ι. Χαλαμποπούλου: Παιδεία καὶ Τεχνικὸς Πολιτισμὸς	» 1

III. ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ

'Ελευθερίου 'Αθανασίου:	Γλώσσα και σχολικό πρόγραμμα	Σελ. 18
»	»	»
	'Η φυσική, πνευματική και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού της σχολικής ηλικίας και η ανάγνωση	» 311
Θεοφράστου Γέρον:	Τὰ λάθη τονισμού και ἡ ποσοστιαία σχέση τους μετὰ τὸ σύνολο τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν	» 253
'Εμμ. 'Εμμανουηλίδου:	'Ο ἐπαινος, ἡ ἐπίπληξη και ἡ ἀδιαφορία ὡς κίνητρα εἰς τὴν σχολ. ἐργασίαν	» 352
Εὐθ. Θεοδωροπούλου:	'Η τεχνολογία εἰς τὸ σχολεῖον	» 282
Κων. Κίτσου:	Οἱ δυσκολίες τῶν μαθητῶν στὴ λύση ἀριθμητικῶν προβλημάτων	» 3,10
Χριστ. Παπαδοπούλου:	Αἰσθητικὴ 'Αγωγή	» 29
Σπύρου Πολίτη:	Μερικὰ προβλήματα τοῦ σχολείου	» 500
'Αγγέλου Σαφαρίκα:	Τὰ Σχολικὰ προγράμματα	» 334
'Ελ. Σταματάκη:	Κατ' οἶκον ἐργασία τοῦ παιδιοῦ	» 480,41
»	Οἱ οἰκογενειακὲς καταστάσεις ἐπηρεάζουν τὴν σχολικὴν ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ	» 323

IV. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Χάρη Σεκελλαρίου:	Προβλήματα τῆς Παιδικῆς Λογοτεχνίας . .	» 461
-------------------	---	-------

V. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ - ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

'Αντωνίου Μπενέκου:	'Η μείωση τοῦ ὅριου ἡλικίας στὴν πρώτη Δημοτικοῦ (Ραδ. ὁμιλία)	» 539
Samuel Roller :	'Η ἔνωση τῶν δυνάμεών μας (Μεταφ. Α.Σ.) . .	» 59
Τρ. Τριανταφύλλου:	'Επιστημονικὸ Συνέδριο	» 290
»	»	»
	'Η 'Επιμόρφωση ἐνηλίκων, συνέχεια και συμπλήρωση τῆς σχολ. ἐκπαιδεύσεως	» 520
»	»	»
	'Εκθεση α) πάνω στὴν σύσκεψη Ο.Ο.Σ.Α. ποὺ ἔγινε στὸ Παρίσι β) Πάνω στὶς ἐπισκέψεις σχολείων κ.λ.π. στὴν 'Αγγλία	» 31

VI. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑ - ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Σπ. Κοκκίνη:	Βάσεις ὀργανώσεως σχολ. βιβλιοθηκῶν	» 543,597
Π.Ι. Σχοινᾶ:	Μέθοδος ἐπιμελοῦς μελάτης ἐπιστημονικοῦ βιβλίου και ἀποδελτιώσεως	» 285
'Αντ. Λαμπρινίδη:	«Πυγολαμπίδες» 'Αρχαδίου Πηγαίου	» 506

“ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΚΟΥ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ”

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΣΩΤ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Διδασκάλου μετεκπαιδευθέντος στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών
Διπλωματούχου τών Παιδαγωγικών Πανεπ. 'Εδιμβούργου

Είσαγωγή

‘Ο συναισθηματικός βίος του ανθρώπου αρχίζει από την πρώτη μέρα της ζωής του. Το παιδί κλαίει από τη στιγμή, που έρχεται στον κόσμο κι’ αργότερα αρχίζει να ευχαριστιέται ή να δυσαρεστιέται ανάλογα με το βαθμό, που οι διάφορες ανάγκες και επιθυμίες του ικανοποιούνται. ‘Ο τρόπος, όμως με τον οποίο το παιδί εκδηλώνεται στις διάφορες καταστάσεις διαφέρει κατά πολύ από τον τρόπο με τον οποίο ο μεγάλος εκδηλώνεται. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις οι διαφορές είναι τόσο μεγάλες, που ή συμπεριφορά του παιδιού σε πολλούς φαίνεται έντελως ξένη και προκαλεί άλλοτε γέλιο ή σαρκασμό κι’ άλλοτε έκπληξη ή θαυμασμό. Μια σύντομη ανάλυση τών κυριωτέρων χαρακτηριστικών τών συναισθημάτων του παιδιού σε σύγκριση με τὰ συναισθήματα τών μεγάλων θα μάς βοηθήσει από το ένα μέρος να βρούμε τις σπουδαιότερες διαφορές, που υπάρχουν ανάμεσα στα συναισθήματα τών παιδιών και τών μεγάλων, κι’ από το άλλο να κατανοήσουμε βαθύτερα τη συναισθηματική διαγωγή του παιδιού. Αναλύοντας λοιπόν το συναισθηματικό κόσμο του παιδιού, παρατηρούμε ότι:

1. Τὰ συναισθήματα του παιδιού έχουν μικρή χρονική διάρκεια.

Σε αντίθεση με τὰ συναισθήματα τών μεγάλων, τὰ συναισθήματα του παιδιού διαρκούν για μικρό χρονικό διάστημα. Στην ουσία διαρκούν μόνο λίγα λεπτά και ύστερα σταματούν απότομα. Αυτό κατά κύριο λόγο οφείλεται στο ότι το παιδί εξωτερικεύει ελεύθερα εκείνο, που αισθάνεται και απαλλάσσει με τον τρόπο αυτό τον εαυτό του από εσωτερικές συγκρούσεις, που θα το οδηγούσαν στην ανάγκη να βρσκεται για πολύ χρόνο στην ίδια συναισθηματική κατάσταση. Καθώς το παιδί μεγαλώνει, οι περιορισμοί, που το στενὸ οἰκογενειακὸ ἢ τὸ εὐρύτερο κοινωνικὸ περιβάλλον επιβάλλει, οδηγούν σε δυστροπίες, οι οποίες εκδηλώνονται γύρω στο τέταρτο ἔτος και φτάνουν στο ανώτερο σημείο κατά την εφηβική ηλικία. Τότε το συναίσθημα του παιδιού, σε σχέση με προηγούμενα χρόνια, έχει τὴ μεγαλύτερη χρονική διάρκεια.

Όταν το παιδί παίζει με παιδιά τῆς ἡλικίας του, ελεύθερο από τὴν επίβλεψη και τούς περιορισμούς τών γονέων του και τών άλλων μεγαλύτερων του, εκφράζει τὰ συναισθήματά του γρήγορα και ελεύθερα. Στην παρουσία, όμως, άλλων μεγαλύτερων του, αρχίζει να εκδηλώνει δυστροπίες από τις οποίες οι πιὸ κοινές είναι: ἡ ὀργή, ἡ δειλία, ὁ φόβος, ὁ ἐκνευρισμός, ἡ γκρίνια, ἡ σκυθρωπότητα, ἡ ἐπίμονη ἀρνηση κλπ.

2. Τὰ συναισθήματα τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἔντονα καὶ ζωηρά.

Ἄν παρακολουθήσωμε τίς συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις τοῦ μικροῦ παιδιοῦ θὰ δοῦμε ὅτι χαρακτηρίζονται ἀπὸ μιὰ ἔνταση, πὺ σπάνια τῇ συναντᾶμε στὶς συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις τῶν μεγάλων. Εἶναι, ὅμως, λίγο δύσκολο αὐτὲς τίς συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις τοῦ παιδιοῦ νὰ τίς ταξινομήσωμε ἀνάλογα, μὲ τὸ βαθμὸ ἐντάσεων, πὺ προκαλοῦν. Ἐκεῖνο ὅμως, πὺ πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψη μας εἶναι ὅτι: ὅσο πιὸ σοβαρὴ εἶναι ἡ κατάσταση μὲ τὴν ὁποία τὸ παιδί ἐρχεται ἀντιμέτωπο, τόσο πιὸ ἔντονη θὰ εἶναι καὶ ἡ συναισθηματικὴ του ἀντίδραση, π.χ. ὅσο πιὸ ἔντονα καὶ ἐπιμονα ἀρνιούμαστε στὸ παιδί νὰ κρατᾶ στὰ χέρια του πράγματα, πὺ μπορεῖ νὰ καταστρέψῃ, τόσο πιὸ πολὺ θὰ τὸ βλέπουμε νὰ ἐπιμένῃ καὶ νὰ ἐκνευρίζεται. Σὲ πολλοὺς μεγάλους, πὺ δὲν ἔχουν ὑπ' ὄψη των τῇ διαγωγή τοῦ παιδιοῦ, οἱ ἔντονες συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις σὲ μιὰ ἀσήμαντη ἐνόχληση, προκαλοῦν δυσἀρέσκεια καὶ ἐκνευρισμό. Αὐτὸ ἀληθεύει περισσότερο στὶς περιπτώσεις φόβου, ὀργῆς, καὶ χαρᾶς, πὺ ἐκδηλώνονται σὲ γνωστὲς, γιὰ τὸ παιδί, καταστάσεις. Τὸ ταραγμένο παιδί ἔχει τὴν ἴδια συναισθηματικὴ ἀνάπτυξη ὅπως καὶ τὸ ὀμαλό, παλοπροσαρμοσμένο παιδί, ἀλλὰ στὸ ταραγμένο παιδί οἱ ἀρνητικοὶ συναισθηματικοὶ εἶναι πιὸ συχνοὶ καὶ πιὸ ἔντονοι ἀπ' ὅτι εἶναι στὸ ὀμαλό παιδί.

3. Τὰ συναισθήματα τοῦ παιδιοῦ εἶναι παροδικά.

Ὁ παροδικὸς χαρακτήρας τῶν συναισθημάτων τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, πὺ καταλήγει σὲ ταχύτατες ἀλλαγὲς ἀπὸ γέλια σὲ δάκρυα, ἀπὸ ὀργὴ σὲ χαμόγελο ἢ ἀπὸ ζήλεια σὲ ἀγάπη καὶ στοργή, σὲ πολλοὺς μεγάλους εἶναι πολλὲς φορές ἀκατανόητος γιὰτὶ διαφέρει σημαντικὰ ἀπὸ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ μέγας ἐκφράζει τὰ συναισθήματά του. Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ παιδιοῦ ἀλλάζει ἀπὸ λεπτὸ σὲ λεπτό καὶ ἐνῶ στὴ μιὰ στιγμή χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἓνα ἔντονο, ζωηρὸ συναίσθημα τὴν ἄλλη στιγμή μεταβάλλεται ἀμέσως σ' ἓνα, τὸ ἴδιο ἔντονο, ἀλλὰ ἐντελῶς διαφορετικὸ, συναίσθημα. Στὰ παιδιὰ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας αὐτὴ ἡ παροδικότης εἶναι πιὸ συχνὴ καὶ βλέπομε τὸ παιδί ἀπὸ πολὺ θαρρετὸ πὺ εἶναι σὲ μιὰ στιγμή νὰ γίνεται πολὺ ντροπαλὸ στὴν ἀμέσως ἐπόμενη.

Αὐτὸ τὸ μεταβατικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς συναισθηματικῆς διαγωγῆς τοῦ παιδιοῦ, ὁδηγεῖ πολλοὺς μεγάλους στὴν ἐρώτηση ἂν τὸ παιδί αἰσθάνεται τόσο βαθειὰ ὅσο ὁ μέγας. Ἡ γρήγορη ἀλλαγὴ ἀπὸ τὴ μιὰ συναισθηματικὴ ἀντίδραση στὴν ἄλλη μᾶς προδιαθέτει νὰ ὑποστηρίζουμε ὄχι. Αὐτὴ, ὅμως, ἡ ἀλλαγὴ μπορεῖ νὰ ὀφείλεται σὲ ἄλλες αἰτίες καὶ ὄχι στὴ ρυχότητα τῶν αἰσθημάτων πὺ κατέχουν τὸ παιδί. Στὴν οὐσία ὀφείλεται:

1. Στὸ ὅτι τὸ παιδί δὲν ἔχει φτάσει ἀκόμα στὴν πλήρη διανοητικὴ του ὀρίμανση καὶ δὲν ἔχει ἀποκτήσει τὴν ἀνάλογη ἐμπειρία.

2. Στὸ ὅτι τὸ παιδί ἔχει μικρότερη διάρκεια προσοχῆς, πὺ τὸ καθιστᾶ ἱκανὸ ν' ἀπομακρύνεται γρηγορότερα ἀπὸ τὴ μιὰ κατάσταση καὶ νὰ μεταπηδᾶ στὴν ἄλλη καὶ

3. Στὸ ὅτι τὸ παιδί ἐκδηλώνει τὰ αἰσθήματά του μὲ αὐθορμητισμὸ καὶ χωρὶς καμμιά ἐπιφύλαξη γιὰτὶ ἀκόμα τὸ χαρακτηρίζει ἡ παιδικὴ ἀθωότητα.

Ἔτσι βλέπομε ὅτι ἡ συναισθηματικὴ διαγωγή τοῦ παιδιοῦ ἐρχεται σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὴ συναισθηματικὴ διαγωγή τοῦ μεγάλου, πὺ κατὰ γενικὸ κανόνα χαρακτηρίζεται ἀπὸ μεγαλύτερη σταθερότητα.

4. Τὰ συναισθήματα τοῦ παιδιοῦ ἐμφανίζονται συχνά.

Κατὰ μέσα ὄρο, τὰ συναισθήματα τοῦ παιδιοῦ, παρουσιάζονται πιὸ συχνὰ ἀπ' ὅτι

ὅτι παρουσιάζονται στους μεγάλους. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ὅτι καθὼς τὸ παιδί μεγαλώνει, στὶς διάφορες καταστάσεις ἢ τὰ γεγονότα, πού τοῦ δημιουργοῦν συναισθηματικές ἀντιδράσεις, ἀποκτᾶ μεγαλύτερη προσαρμοστική ἰκανότητα σὲ σχέση μ' αὐτή, πού εἶχε ὅταν ἦταν σὲ μικρότερη ἡλικία: Τώρα τὸ παιδί, ἐπειδὴ ἔχει μάθει ὅτι ἡ ἀποδοκιμασία ἢ ἡ τιμωρία ἀπὸ τὴν κοινωνία ἀκολουθεῖται ἀπὸ κάποια συναισθηματικὴ ἐκδήλωση, προσπαθεῖ ν' ἀντιμετωπίσῃ καταστάσεις, πού δὲ θὰ τοῦ προκαλέσουν συναισθηματικές ἀντιδράσεις. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ εἶναι ἡ βαθμιαία ἐλάττωση τῆς συχνότητας τῶν συναισθηματικῶν του ἐκδηλώσεων.

5. Οἱ συναισθηματικές ἀντιδράσεις διαφέρουν ἀπὸ παιδί σὲ παιδί.

Παρατηρήσεις, πού ἔγιναν σὲ παιδιά διαφόρων ἡλικιῶν ἔδειξαν ὅτι ὑπάρχει μεγάλη ποικιλία στὶς συναισθηματικές των ἀντιδράσεις. Στὰ νεογέννητα οἱ συναισθηματικές ἀντιδράσεις εἶναι σχεδὸν παρόμοιες σ' ὅλα τὰ παιδιά. Σιγὰ - σιγὰ, ὅμως καθὼς τὸ παιδί μεγαλώνει καὶ οἱ ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἡ μάθηση ἐπηρεάζουν τὴν συμπεριφορὰ του, οἱ ἐκδηλώσεις πού ἀκολουθοῦν τὰ διάφορα συναισθήματα γίνονται ὅλο καὶ περισσότερο ἀτομικές. Ἐπὶ παραδείγματι, ἓνα παιδί στὸ φόβο θὰ τρέξῃ νὰ ἐγῆ ἔξω ἀπὸ τὸ δωμάτιο, ἓνα ἄλλο θὰ κρυφτῆ στὸ φουστάνι τῆς μάνας του, ἐνῶ ἓνα ἄλλο θὰ πέσῃ κάτω στὸ πάτωμα καὶ θὰ κλαίῃ. Τὸ ἴδιο εἶναι ἀληθινὸ καὶ γιὰ ὅλα τ' ἄλλα συναισθήματα.

Τὸ 1936 ὁ Ἀμερικανὸς ψυχολόγος Johnson⁽¹⁾ σὲ παιδιά τοῦ νηπιαγωγείου παρουσίασε τρεῖς διαφορετικὲς ἐργαστηριακὲς καταστάσεις μὲ σκοπὸ νὰ στενοχωρήσῃ ἢ νὰ προκαλέσῃ φόβο στὰ παιδιά. Στὸν πειραματισμὸ του αὐτὸ παρατήρησε πολλὰ συναισθηματικές ἀντιδράσεις τῶν παιδιῶν. Ἄλλα προσπαθοῦσαν νὰ προφυλαχθοῦν, ἄλλα νὰ κρυφτοῦν, ἄλλα ἔδειξαν δειλία, ἄλλα τρόμαξαν κι' ἀκόμα ἄλλα ἰκέτευαν γιὰ βοήθεια ἀπὸ ἄλλους. Διαφορὲς στὶς συναισθηματικές ἀντιδράσεις τῶν παιδιῶν βρέθηκαν καὶ ὅταν τὰ παιδιά ἔκαναν ἰατρικὲς ἐξετάσεις. Μερικὰ παιδιά ἔκλαιψαν, ἄλλα προσπάθησαν ν' ἀποσυρθοῦν, μερικὰ ἀντέδρασαν ἀκόμα πρὸ δραστήρια καὶ μερικὰ δὲν ἔδειξαν καμμιὰ συναισθηματικὴ ἀντίδραση.

6. Τὰ συναισθήματα τοῦ παιδιοῦ εἶναι δυνατὸ ν' ἀνακαλυφθοῦν ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς συμπεριφορᾶς του.

Ἐνας μεγάλος μπορεῖ νὰ κρύψῃ τὰ αἰσθήματά του καὶ τὰ συναισθήματά του σὲ τέτοιο βαθμὸ ὥστε νὰ εἶναι δύσκολο στους ἄλλους νὰ καταλάβουν πῶς ἀκριβῶς αἰσθάνεται. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὰ παιδιά. Ἀκόμα καὶ στὶς περιπτώσεις, πού δὲν μποροῦν νὰ δείξουν τίς συναισθηματικές των ἀντιδράσεις, πού σχετίζονται μὲ τὸ τί αἰσθάνονται, ὁ συναισθηματισμὸς των μπορεῖ ν' ἀνακαλυφτῆ ἀπὸ τίς ἀνησυχίες των, τίς ὄνειροπολήσεις τίς ἐντάσεις, τὸ ἀνοιγοκλείσιμο τῶν ματιῶν, τὸ βύζαγμα τοῦ δακτύλου, τίς γλωσσικὲς δυσκολίες, τὴν ἀναρεξία, τὴν παιδιακίστικη συμπεριφορὰ, τοὺς νευρικοὺς χειρισμούς, τίς κινήσεις τοῦ σώματος, τὸ συχνὸ κλάμα, τὴν ἰσχυρογνωμοσύνη καὶ τὰ ὑστερικά ξεσπάσματα. Τὰ ἀγόρια δείχνουν πρὸ πολλὰ συμπτώματα τῶν συναισθημάτων, ἀπ' τὰ ὅποια κατέχονται, παρὰ τὰ κορίτσια.

7. Τὰ συναισθήματα τοῦ παιδιοῦ ἄλλοτε εἶναι ἰσχυρὰ καὶ ἄλλοτε ἀδύνατα.

Σὲ μερικὲς ἡλικίες, ὀρισμένα συναισθήματα εἶναι ἰσχυρὰ, ἐνῶ σὲ ἄλλες ἐλατ-

1. Βλέπε : Johnson B.J., Variations in Emotional Responses of Children, στὸ περιοδικὸ Child Development, τεῦχος 7, σελίδες 85—94, 1936.

τώνεται ή δύναμή των. "Αλλα πάλι, ενώ στην αρχή είναι αδύνατα, αργότερα γίνονται ισχυρά. Έπι παραδείγματι, τὰ μικρά παιδιά, στην παρουσία ξένων ή σε ξένο σπίτι, δείχνουν σημαντική ντροπαλότητα. Αργότερα, όταν αντιλαμβάνονται ότι δεν υπάρχει τίποτε, πού νά τὰ φοβίζη, ή ντροπολότητά των, λιγοστεύει, ώσπου χάνεται σιγά-σιγά. Με τόν ίδιο τρόπο οί έκρηξεις οργής φτάνουν στο άνώτερο σημείο λίγο προτού τὸ παιδί, μπῆ στο σχολείο και μετά τὸ χρόνο αὐτὸ αρχίζουν νά μειώνονται όχι μόνο στη συχνότητα, πού εμφανίζονται ἀλλά και στην ένταση. Αὐτή ή έκδηλη συναισθηματική αστάθεια όφείλεται έν μέρει στην ανάπτυξη τῶν διανοητικῶν ικανοτήτων τοῦ παιδιοῦ, έν μέρει στις ἀλλαγές τῶν ενδιαφερόντων του και έν μέρει στις ἀλλαγές τῆς δύναμης τῶν κινήτρων.

8. Οί συναισθηματικές εκφράσεις τοῦ παιδιοῦ μεταβάλλονται καθὼς τὸ παιδί μεγαλώνει.

Τὸ μικρὸ παιδί θέλει ὅτι θέλει όταν τὸ θέλη. Δέν τὸ ενδιαφέρει αν είναι χρήσιμο ή ελαβερό στὸν ἑαυτὸ του ή στοὺς ἄλλους ή αν είναι /φτηνὸ ή/ ἀκριβό. Με τὸν ίδιο τρόπο όταν κάποιος τὸ φοβερίζη δέν διστάζει νά τρέξη μακριά ή νά κρύψη ή νά δείξη τὸ φόβο του με τὸ κλάμα. Ἀκόμα κι' όταν είναι εὐτυχισμένο ή χαρούμενο δέν περιμένη νά εκφράση τὴν εὐτυχία του και τὴ χαρά του σε κατάλληλο χρόνο ή τόπο. Χαίρεται και χαμογελά όπου και ὅπως βρίσκεται ἀδιαφορώντας αν αὐτό, πού κάνει είναι ένδεχόμενο νά φαίνεται στοὺς ἄλλους ότι τὸ κάνει ἀπὸ χαιρεκακία.

Σε πολὺ μικρὴ ἡλικία μερικοί γονεῖς προσπαθοῦν νά διδάξουν στὰ παιδιά των τὸν έλεγχο τῶν συναισθηματικῶν των εκφράσεων με τιμωρίες, ἀποδοκιμασίες ή ἐπιδοκιμασίες, κριτικές τῶν πράξεων ἀνάλογα με τὴν ἡλικία τοῦ παιδιοῦ ή τις ἀντιλήψεις των για τὸν καλύτερο τρόπο διαπαιδαγώγησης τοῦ παιδιοῦ. Αργότερα καθὼς τὸ παιδί ἀντιμετωπίζει τις πιέσεις τῶν διαφόρων έξωοικογενειακῶν κοινωνικῶν ομάδων για νά σταματήση τις συναισθηματικές του εκδηλώσεις, ἀνακαλύπτει ότι οί συναισθηματικές του εκρήξεις, πού ἀποδείχθηκαν ἀποτελεσματικές για κάποιο σκοπὸ σε προηγούμενη ἡλικία, τώρα θεωροῦνται, ἀκόμα κι' ἀπ' τὸν ίδιο, σαν παιδιακίστικες. Πολλές φορές, στο σπίτι ή στο σχολείο, ή ἐπιθυμία του νά είναι σύμφωνο με ὅτι ἐπιδοκιμάζει ή ὁμάδα σ' αὐτὸ τὸν ταμέα τῆς συμπεριφοράς του, μπορεί νά είναι τόσο δυνατὴ ὥστε κατέχεται ἀπὸ μιὰ ἐπίμονη ἀνησυχία προσαρμογῆς στοὺς ἀγραφους κανόνες τῆς ὁμάδας. Ἀπὸ τὸ χρόνο, πού τὸ παιδί ἀφήνει τὴν παιδικὴ ἡλικία, ξέρει ότι ή κοινωνική ἐπιδοκιμασία εξαρτᾶται ἀπὸ τὸ βαθμὸ τοῦ έλέγχου, πού μπορεί νά ἐπιβάλη στις εκδηλώσεις τῶν συναισθημάτων του.

Μερικά παιδιά, σε μεγαλύτερη ἡλικία, ἀπὸ τὴν καθοδήγηση τῶν γονέων και τῶν δασκάλων, έχουν μάθει πῶς νά ἐλέγχουν ή νά εκδηλώνουν τὴ συναισθηματικὴ των συμπεριφορά σύμφωνα με τὸν τύπο, πού ή κοινωνία ἐπιδοκιμάζει. Σε πολλές, ὅμως, περιπτώσεις τὰ συναισθήματά των ὑποδόσκουν και τὰ εκδηλώνουν σε χρόνο και τρόπο, πού έρχεται σε ἀντίθεση με ὅτι είναι ἀρεστὸ στην κοινωνία. Ἔτσι είναι ένδεχόμενο νά δοῦμε ἕνα παιδί νά σπάζη τὰ τζάμια ἑνὸς παραθυριοῦ γιατί είναι ὀργισμένο ἐπειδὴ ή μάνα του τὸ ἐπέπληξε για κάποια ζημιὰ, πού ἔκανε. Γι' αὐτὸ χρειάζεται μεγάλη προσοχή όταν σαν γονεῖς ή δάσκαλοι εἴμαστε ἀναγκασμένοι νά παρατηρήσωμε ἕνα παιδί για κάποια του ἀταξία ή ἀνυπακοή στοὺς κανονισμοὺς τοῦ σπιτιοῦ και τοῦ σχολείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Bowley A. Modern Child Psychology, κεφ. 1ο «Emotional Life in Babyhood» σελ. 53—54. Hutchinsons University Library, London, 1948.
2. Brooks F. Child Psychology, κεφ. 10ο, «Emotional Behavior» σελ. 276—295, Methuen and Co, Ltd. London, 1951.
3. Carmichael L. Manual of Child Psychology, 2η Έκδοση, κεφ. 14ο, «Emotional Development» σελ. 833—910, John Wiley and Sons, Inc. New York, 1954.
4. Crow L.—Crow A. Child Psychology, 5η ανατύπωση, κεφ. 7ο «Development of Emotional Behavior» σελ. 70—88, Barnes and Noble Inc, New York, 1960.
5. Crow L.—Crow A. : Educational Psychology, κεφ. 6ο, «Emotional Development» σελ. 82—103. American Book Co, New York, 1954.
6. Debesse M. Ψυχολογία του παιδιού, μετάφρ. Ήλ. Ξηροτύρη, κεφ. 10ο, «Η συναισθηματική ζωή του παιδιού» σελ. 127—143, Έκδόσεις «Κένταυρος» Αθήναι, 1956.
7. Έξαρχοπούλου Ν.: Ψυχολογία του παιδός. Τόμος 2ος κεφ. 14ο. «Η εξέλιξις του συναισθήματος παρά τῷ παιδί» σελ. 174—253, Ο.Ε.Σ.Β., Αθήναι, 1955.
8. Jersild A. Child Psychology, 4η έκδοση, κεφ. 9, 10 και 11ο «Emotional Development» σελ. 299—400, Staples Press Limited, London, 1955.
9. Peel E. The Psychological Basis of Education, κεφ. 12ο «Emotional Development». σελ. 203—223, Oliver and Boyd, London, 1956
10. Ross J. Groundwork of Educational Psychology, 10η ανατύπωση, κεφ. 9ο «Instinct and Emotion» σελ. 55—75, George Harrap and Co, Ltd. London, 1953.
11. Σακελλαρίου Γ.: Ψυχολογία του παιδός. Έκδοση 3η, κεφ. 9ο, «Ο συναισθηματικός βίος του παιδός» σελ. 187—212, Αθήναι, 1935.
12. Thompson G.G, Child Psychology, 2η έκδοση, κεφ. 8ο «Growth Trends in Emotional Behavior, Houghton Mifflin Company, Boston, 1962.

